

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
DEPARTAMENTUL DREPT PROCEDURAL**

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 347.94(043.2)**

CHIFA Felicia

**OBIECTUL ȘI SARCINA PROBAȚIUNII
ÎN PROCEDURA CIVILĂ**

SPECIALITATEA 553.03 – DREPT PROCESUAL CIVIL

Rezumatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2024

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova

Autor:

CHIFA Felicia

Conducător științific:

COBAN Igor, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Referenți oficiali:

1. HURUBA Eugen, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Dimitrie Cantemir” din Târgu Mureș Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Târgu Mureș. (România)
2. STOICA Constantin Adrian, doctor în drept, profesor universitar, Facultatea de Drept și Științe Administrative, Universitatea “Ovidius” Constanța. (România)

Componența Consiliului Științific Specializat:

1. COJOCARU Violeta, președinte, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
2. BELEI Elena, secretar științific, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
3. SADOVEI Nicolae, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
4. CREȚU Vasile, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
5. BOIȘTEANU Eduard, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat ”Alec Russo” din Bălți.

Susținerea va avea loc la data de 29.03.2024, ora 10.00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 553.03-23-77 din cadrul Universității de Stat din Moldova (MD 2009, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. M. Kogălniceanu, 67, bloc. 2, aud. 216).

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a ANACEC.

Rezumatul a fost expediat la 27 februarie 2024.

Secretar științific al
Consiliului Științific Specializat

BELEI Elena,
dr., conf. univ.

Conducător științific

COBAN Igor,
dr., conf. univ.

Autor

CHIFA Felicia

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
CONȚINUTUL TEZEI.....	8
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	24
BIBLIOGRAFIE.....	32
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	34
ADNOTARE (în limbile română, engleză și rusă).....	36

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. Asigurarea unei justiții echitabile, eficiente și de calitate constituie un postulat central al statului de drept. O condiție esențială, dacă nu principala, pentru emiterea unei hotărâri judecătorești legale și întemeiate este stabilirea circumstanțelor importante pentru cauză, care sunt constatate prin procesul de probațiune, începând de la clarificarea tuturor faptelor care fac parte din obiectul probațiunii, de la cunoașterea participantului responsabil de probarea acestor fapte și până la aprecierea și concluzia despre aceste fapte, care este făcută de către judecător.

Este evident că a stabili corect obiectul probațiunii este o sarcină deosebit de importantă, or, obiectul probațiunii este elementul primar și primordial al probațiunii. Totodată, determinarea justă a obiectului probațiunii va decide legalitatea și temeinicia actelor judecătorești, nu în ultimul rând, precizarea corectă a obiectului probațiunii face procesul mai organizat, asigurând finalizarea lui într-un termen rezonabil.

O importanță evidentă la soluționarea corectă a cauzei o au etapele probațiunii și sarcina care revine participanților la proces în cadrul acestora. Repartizarea obligației de a prezenta probe, de a participa la administrarea lor și de a contribui la aprecierea justă de către judecător, este esențială pentru un proces civil contradictoriu. Întrebările despre cine și în ce măsură ar trebui să depună eforturi pentru a stabili circumstanțele cauzei, în ce măsură instanța este implicată în dovedirea a ceea ce ar trebui să se întâmple, în caz de pasivitate a participanților la proces în activitatea de probare, sunt fundamentale pentru procesele civile.

Toate persoanele care participă la examinarea unui dosar civil pot avea un rol activ în probațiune, acesta fiind un drept al lor, însă dovedirea fiecărei circumstanțe importante pentru soluționarea justă a cauzei, în temeiul legii, revine unui anumit participant. Regulile de repartizare a sarcinii probațiunii formează un sistem complex, care depinde de felul de procedură civilă.

În pofida importanței obiectului și a sarcinii probațiunii, în Republica Moldova aceste subiecte n-au fost analizate în nicio lucrare monografică, mai mult decât atât, nici probațiunea în ansamblu nu a fost cercetată în vreo lucrare științifică din țara noastră. Deseori, chestiunile ce țin de probațiune creează contradicții teoretico-practice, care justifică necesitatea de a cerceta instituția în cauză și de a clarifica momentele contradictorii ce se referă la obiectul probațiunii, de a stabili cu certitudine faptele care fac parte din obiectul probațiunii, particularitățile repartizării sarcinii probațiunii în diferite feluri de procedură și de a propune modificări de *lege ferenda* care vor înlătura lacunele legislative.

Identificarea problemei științifice În doctrina și legislația națională, internațională și străină referitoare la obiectul și sarcina probațiunii în procesul civil nu există o abordare conceptuală uniformă a acestor subiecte. În afară de aceasta, legislația în vigoare nu se referă explicit la obiectul și sarcina probațiunii, ci reglementează doar anumite aspecte, astfel din punct de vedere practic, cercetarea asupra temei "Obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă" este deosebit de importantă, având în vedere că probele reprezintă elementul fundamental în examinarea unei cauze civile.

Problema științifică propusă spre soluționare rezidă în elaborarea cadrului conceptual modern a elementelor probațiunii prin stabilirea conținutului obiectului probațiunii, a particularităților temeiurilor de degrevare de probațiune, a naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii, care va clarifica pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului procesual civil aspectele relevante în vederea aplicării corecte a normelor juridice ce se referă la aceste instituții.

Scopul tezei. Scopul tezei este de a stabili conceptele de bază ale probațiunii pentru dezvoltarea unei științe procesuale temeinice. Remarcăm că CPC nu conține nici un articol concret ce ar stabili definiția probațiunii, a obiectului și a sarcinii probațiunii, acestea pot fi deduse doar din analiza tuturor articolelor ce țin de probe, dar și de principiul contradictorialității și nemijlocirii în procesul civil. *Scopul va fi realizat prin îndeplinirea următoarelor obiective:* **1.** Relevarea caracteristicilor de bază ale probațiunii, ale obiectului probațiunii și ale sarcinii probațiunii prin examinarea multiaspectuală a acestor instituții; **2.** Identificarea modului de determinare a obiectului probațiunii și a aspectelor ce țin de conținutul acestuia, prin stabilirea cercului de fapte care fac parte din categoria celor necesare a fi dovedite pentru a soluționa just o cauză civilă; **3.** Stabilirea particularităților și a caracterelor temeiurilor de degrevare de probațiune; **4.** Determinarea naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii; **5.** Stabilirea modului de repartizare a sarcinii probațiunii și a excepțiilor de la repartizarea sarcinii probațiunii; **6.** Formularea conceptelor teoretice privind instituțiile cercetate, care vor determina modul de abordare a acestora în cercetările și reglementările ulterioare; **7.** Elaborarea propunerilor *de lege ferenda*, care ar înlătura unele lacune din legislația procesuală, îmbunătățind procesul civil în general.

Metodologia de cercetare. Ținând cont de specificul și complexitatea subiectului am efectuat studiul prin utilizarea mai multor metode de cercetare. În acest sens remarcăm că, cercetarea formării și evoluției conceptelor, dar și determinarea naturii juridice și a caracteristicilor generale a fost efectuată prin utilizarea metodei istorice. Metoda comparativ-juridică ne-a permis efectuarea unui studiu comparativ al legislației și al doctrinei în domeniul probațiunii și delimitarea unor concepte clare ce ar conține toate elementele necesare pentru a identifica instituțiile cercetate. Prin metoda

dialectică în cadrul studierii probațiunii, a obiectului probațiunii și a sarcinii probațiunii, am examinat opiniile doctrinare contradictorii, pentru a identifica cele mai potrivite concepte. Prin metodele logice, dintre care am folosit analiza sistemică, inducția, deducția, am efectuat analiza legislației și a doctrinei în domeniul procesual și am dedus cele mai potrivite concepte care ar caracteriza instituțiile cercetate. Metoda analizei sintetice ne-a permis concluzionarea celor mai importante constatări din domeniul cercetat și, drept urmare, formularea de propuneri *de lege ferenda*, care ar îmbunătăți cadrul legal existent.

Baza normativă a cercetării a inclus următoarele surse: Constituția Republicii Moldova, legislația în vigoare procesual civilă și civilă în sens larg. De asemenea, au fost analizate și legislațiile altor state, precum România, Franța, Rusia, Polonia etc., dar și documentele de drept internațional. În procesul de elaborare a tezei, a fost examinată jurisprudența internațională relevantă din domeniu.

Fundamentul empiric al cercetării a fost reprezentat de actele judecătorești de dispoziție ale instanțelor de judecată, care reprezintă modul de aplicare a normelor referitoare la probațiune.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. Probațiunea, în general, dar și aspectele ce vizează obiectul și sarcina probațiunii, nu au fost cercetate suficient: la etapa actuală, nu există, la nivel național, lucrări de specialitate care ar aborda comprehensiv aceste instituții. Astfel, în literatura de specialitate, chestiunile ce țin de probațiune sunt cercetate foarte succint, într-o viziune generală și doar în manualele sau cursurile universitare care se referă la procesul civil integral. Totodată, trebuie remarcat că doctrina de specialitate – națională și străină – conține mai multe controverse. Comparativ cu situația din Republica Moldova, doctrina altor state este mult mai variată, în acest sens remarcăm autori precum: Fodor M., Leș I, Deleanu I., Ciobanu V.-M., Croze, H., Morel, Guinchard, S., Hoffschir, N., Решетникова И.В, Девицкий, И., Треушников М., etc.

Noutatea științifică. Lucrarea dată este unica în RM care abordează integral și complet obiectul și sarcina probațiunii în procesul civil. Noutatea științifică rezidă și din necesitatea de a examina instituțiile cercetate multiaspectual, datorită diverselor abordări a acestora în literatura de specialitate și în contextul modificărilor CPC care sunt propuse pentru îndeplinirea obligațiilor Republicii Moldova în calitate de candidat la UE.

În această ordine de idei, am identificat toate aspectele ce vizează locul și rolul probațiunii judiciare în procesul civil, am stabilit conceptul obiectului probațiunii și faptele care fac parte din conținutul obiectului probațiunii, am remarcat particularitățile sarcinii probațiunii și a modului de repartizare a acesteia. În Republica Moldova pentru prima dată, a fost cercetat conținutul și modul de determinare a obiectului probațiunii, importanța temeiurilor de degrevare de probațiune, aspectele

privind convențiile în cadrul probațiunii, elementele sarcinii probațiunii, dar și repartizarea sarcinii probațiunii prin prisma felurilor de procedură, și au fost elaborate propuneri de îmbunătățire a cadrului legal. Până la apariția prezentei lucrări, nu au fost cercetate aceste aspecte și nu au fost luate în considerare aspecte referitoare la modernizarea acestor instituții.

Ipotezele de cercetare. Prezenta lucrare s-a axat pe câteva probleme, întrucât probațiunea este una din cele mai importante instituții care garantează dreptul persoanelor la apărare și la un proces echitabil, având etape clare în care se desfășoară. Obiectul probațiunii reprezintă instituția primordială care determină întreaga activitate de probare, iar într-un final, determină adoptarea unei hotărâri legale și întemeiate, și aceasta constă din totalitatea faptelor necesare a fi dovedite în cadrul unui proces civil; sarcina probațiunii fiind o obligație complexă a participanților la proces de a efectua anumite acțiuni concrete, iar repartizarea ei depinde de felul de procedură în care se va examina cauza.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Studiarea probațiunii prezintă interes teoretic și practic. Astfel, cercetarea obiectului și a sarcinii probațiunii a permis identificarea, sistematizarea tuturor conceptelor existente în privința acestora și elaborarea unui concept care încubă toate aspectele importante. În același timp, cercetarea acoperă golul format de inexistența unei lucrări de specialitate ce ar analiza obiectul și sarcina probațiunii. Conceptele elaborate și propunerile *de lege ferenda* formulate pot fi utilizate pentru a reglementa mai eficient probațiunea, probele și mijloacele de probă. Rezultatele obținute vor fi utile judecătorilor, justițiabililor, avocaților, cadrelor didactice, studenților, masteranzilor și altor persoane care sunt interesate de procesul civil.

Aprobarea rezultatelor. La tema cercetării au fost înaintate către autoritățile responsabile propuneri *de lege ferenda*, care vizează probațiunea judiciară în procesele civile.

Principalele repere metodologice ale lucrării au fost expuse la diferite foruri științifice internaționale și naționale¹. La tema cercetării au fost publicate mai multe articole științifice în reviste de peste hotare și din Republica Moldova². Totodată, a fost publicat capitolul care vizează probațiunea și probele în procesul civil din manualul: *Drept procesual civil. Partea generală*, red. E. Belei, Chișinău, 2016 (cap. XIV. Probațiunea și probele judiciare în procesul civil), iar în baza materialelor elaborate la tema tezei, am contribuit la elaborarea modelelor de acte ce vizează probațiunea judiciară,

¹ precum ar fi: Conferințele științifice *Integrare prin cercetare și inovare*, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, (anii 2023, 2019, 2017, 2014, 2013); Conferința națională cu participare internațională *Realități și perspective ale învățământului juridic național*, Chișinău, Universitatea de Stat (2019); Simpozionul Internațional UNIVERSUL STIINTELOR, Ediția a V-a, Iași, România (2014); *Conferința internațională bienală*, Ediția a VIII-a, Universitatea de Vest din Timișoara, România (2010); etc.

² Care pot fi vizualizate la pag. 34 a rezumatului.

expuse în : *Modele de acte judecătorești. Procedură civilă*, Ediția III, capitolul I, Chișinău, 2014.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* este prezentată actualitatea și importanța temei abordate, scopul și obiectivele tezei, metodologia de cercetare, descrierea situației în domeniul de cercetare, noutatea științifică, ipotezele de cercetare, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor și sumarul capitolelor tezei.

Capitolul 1 *Analiza situației științifice privind obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă*, abordează ansamblul reglementărilor internaționale și naționale, dar și doctrina privind probațiunea, obiectul și sarcina acesteia.

În paragraful, *1.1 Interpretări științifice ale obiectului și sarcinii probațiunii în procedura civilă*, am constatat că, deși, probațiunea în cadrul procesului civil merită o atenție științifică specială, la nivel național nu există o cercetare dedicată studierii și definirii conceptelor de bază ale probațiunii judiciare, precum și ale obiectului și sarcinii acesteia. Probațiunea a fost abordată tangențial în cadrul unor manuale sau monografii de drept procesual civil, care analizează procesul civil în ansamblu. De asemenea, până în prezent, nu s-au elaborat teze de doctorat care să aibă ca subiect de cercetare probele sau probațiunea. Totuși unii autori au abordat probațiunea în lucrările lor, încercând să definească unele concepte. În acest sens au fost analizate pe cele mai relevante. Bunăoară, în manualul de *Drept procesual civil* din 2016, a cărui elaborare a fost coordonată de către Belei E., se menționează că *probațiunea judiciară* este activitatea logico-juridică pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, exercitată în scopul aflării informației veridice despre circumstanțele de fapt, importante pentru soluționarea justă a cauzei, prin determinarea obiectului probațiunii, indicarea, prezentarea, cercetarea și aprecierea probelor judiciare. Obiectul probațiunii reprezintă totalitatea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și alte circumstanțe importante pentru justa soluționare a pricinii, iar constatarea obiectului probațiunii e o condiție indispensabilă pentru soluționarea justă a cauzei civile și, în esență, permite realizarea sarcinilor unui proces echitabil în fiecare caz concret, iar sarcina probațiunii reprezintă obligația ce incubă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, a căror neprobare ar avea consecințe negative pentru acesta³.

³ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală.* / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p., p.264. ISBN 978-9975-4072-9-8

Remarcăm că este făcută o analiză tangențială a chestiunilor ce e referă la obiectul și sarcina probațiunii și în alte lucrări, în acest sens autorii Savva A. și Tihon V. au ajuns la concluzia că „obiect al probațiunii sunt faptele juridice în sens restrâns și actele juridice, care au dat naștere, au modificat sau au stins raportul juridic dedus judecății, împrejurări, fapte, acte sau întâmplări, de care legea leagă anumite consecințe juridice”⁴. Cercetătoarea Olga Pisarenco, în lucrarea *Drept procesual civil. Note de curs*, susține că probațiunea reprezintă activitatea logico-juridică, pe care o desfășoară participanții la proces și, tangențial, instanța de judecată, îndreptată spre aflarea informației veridice despre circumstanțele de fapt ale apariției modificării și stingerii raporturilor juridice, înfăptuită într-o anumită formă procesuală⁵.

De remarcat sunt și lucrările care abordează aspectul practic al probațiunii cum ar fi Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova⁶, realizată de către Prisac A., unde autorul accentuează valoarea probelor și a cercetării corecte a acestora, în scopul adoptării unei hotărâri legale. La fel în *Manualul judecătorului pentru cauze civile*⁷, TITLUL III. *Procedura în fața primei instanțe* și TITLUL IV, *Căile de atac ale hotărârii judiciare*, autorii au descris cele mai importate aspecte ce vizează probațiunea și trebuie luate în considerare de către judecători la fiecare fază a procesului civil.

Cu părere de rău, am atestat foarte puține articole științifice, care să vizeze cercetarea probațiunii, a probelor și a instituțiilor care fac parte din probațiune, practic, lipsesc studii cu privire la obiectul și sarcina probațiunii, cu excepția articolelor scrise în contextul respectivei teze de doctorat.

Comparativ cu situația din Republica Moldova, doctrina altor state este mult mai variată.

În **România** există mai mulți autori care s-au preocupat de instituțiile probațiunii și de aspectele ce țin de probe, astfel Fodor M. a dedicat probelor câteva monografii, cea mai recentă fiind *Probele în procesul civil*⁸, respectiva monografie abordând mai multe aspecte ale probelor în procesul civil, prin prisma legislației, a doctrinei și a jurisprudenței române. Totodată, în România există mai

⁴ SAVVA A., TIHON V. *Drept procesual civil (partea generală)*. Chișinău: Bons Offices, 2012, 220 p. ISBN 978-9975-80-544-5.p. 62

⁵ PISARENCO, O. *Drept procesual civil*. Chișinău: Tehnica Info, 2012, 404 p, p. 153. ISBN 978-9975-45-180-2.

⁶ PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p. ISBN 978-9975-72-309-1.

⁷ POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU, I. și alții. *Manualul judecătorului pentru cauze civile /*, ediția a II-a. Chișinău: Tipografia centrală, 2013. 1200 p. ISBN 978-9975-53-197-9.

⁸ FODOR M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență*. București: Universul Juridic, 2021, 1368 p. ISBN/ISSN: 978-606-39-0783-8.

multe cursuri universitare de procedură civilă în cuprinsul cărora probele nu sunt examinate într-un capitol separat, fiind, de regulă, încorporate în tema ce se referă la Dezbaterea cauzei⁹.

Obiectul probațiunii este denumit, în literatura română, obiect al probei și este perceput de către Leș I. ca fiind tocmai actele și faptele ce au semnificație juridică, în sensul că ele creează, modifică sau sting raporturi de drept. Iar Măgureanu F. definește obiectul probei ca pe un „element de dovedit, respectiv faptele juridice în sens restrâns și actele juridice care au dat naștere, au modificat sau au stins raportul juridic dedus judecății, împrejurări, fapte, acte sau întâmplări, de care legea leagă anumite consecințe juridice”¹⁰. *Sarcina probațiunii*, la fel, nu a reprezentat un subiect de cercetare separată în doctrina românească, dar în manualele de *Drept procesual civil* și în monografiile referitoare la probe ea este explicată prin prisma repartizării sarcinii probațiunii¹¹.

O varietate deosebită de literatură de specialitate există în Federația Rusă. Remarcabile pentru distingerea conceptelor cercetate sunt lucrările elaborate de Решетникова И.В, care menționează că probațiunea este un tip special de activitate cognitivă, care se distinge prin principii stabilite de lege și impuse de instanța de judecată ca organ de soluționare a litigiului¹². Într-o alta viziune, Клейнман А. Ф. consideră că probațiunea în procesul civil reprezintă activitatea exclusivă a părților. Potrivit acestei opinii, noțiunea de *probațiune* nu include aprecierea probelor de către instanța de judecată. Partea semnificativă a procedurilorilor moderni ruși consideră că probațiunea este o activitate procesuală unică, care include atât participanții la proces cât și instanța de judecată prin aprecierea probelor¹³.

În privința *obiectului probațiunii* au existat viziuni diferite. Există lucrări temeinice în care se analizează obiectul probațiunii și se precizează care sunt faptele incluse în obiectul probațiunii. Astfel, Девицкий И., cercetând obiectul probațiunii, consideră ca acesta reprezintă orice circumstanță (fapt), care este examinată în cadrul ședinței de judecată, apreciind ca absolut inoportună limitarea obiectului probațiunii doar la anumite fapte¹⁴, poziție susținută și de alți procesualiști¹⁵. Unii autori, sunt de

⁹ LEȘ, I. *Drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 2002, 696 p., p.548. ISBN 973-588-548.

¹⁰ MĂGUREANU, F. *Înscrierile. Mijloace de proba în procesul civil*. București: ALL BECK, 1998, 232 p., p.29. ISBN: 973-98765-1-X.

¹¹ LEȘ I. *Drept procesual civil*. *Op.cit.*, p. 292.

¹² РЕШЕТНИКОВА, И.В. *Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве*, Москва: Норма, 2000, 288 с., с.5. ISBN 5-89123-465-3.

¹³ ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства*. Москва: Городец, 1997. 320 с., с. 31. ISBN 5-89391-014-1.

¹⁴ ДЕВИЦКИЙ, И. К вопросу о понятии предмета доказывания в российском гражданском процессе. В: *Академический юридический журнал*, 2001, №. 4, с.38-44, p.42. ISSN 1819-0928.

¹⁵ ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства*., *Op.cit.*, с.20; БАУЛИН, О.В. *Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел*. Москва: Городец, 2004, 272 с., с.61. ISBN: 5-9584-0018-5.

părerea că această poziție este prea extensivă, menționând că doar actele și faptele generatoare de drepturi și obligații cu privire la care s-a declanșat conflictul dintre părți și de care depinde soluționarea cauzei în fond pot fi incluse în obiectul probațiunii, celelalte fapte care se constată pe parcursul soluționării cauzei fac parte din obiectul cunoașterii¹⁶.

Sarcina probațiunii la fel este tratată diferit în literatura de specialitate rusă. Astfel, Баулин О. opinează că dilemă ce urmează a fi cercetată este *apartenența instituției date la dreptul procesual sau material*¹⁷. Deși au existat păreri diferite, la moment, este acceptată poziția argumentată de Лим А.¹⁸ potrivit căreia sarcina probațiunii este o instituție care reprezintă un ansamblu de reguli prevăzute de normele de drept procesual și de unele norme de drept material, care ghidează instanța de judecată în impunerea obligației de a proba faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei unor subiecți ale procesului civil.

Concepte diferite de cele ale dreptului continental au cercetătorii științifici din SUA și Marea Britanie, unde obiectul probațiunii nu este cercetat separat, ci doar în contextul pertinentei probelor¹⁹. Dacă în privința obiectului probațiunii nu sunt mari deosebiri, atunci sarcina probațiunii este tratată diferit în Marea Britanie și în SUA. În SUA, sarcina probațiunii este interpretată ca sarcina prezentării probelor și ca sarcina convingerii în veridicitatea și importanța lor pentru soluționarea cauzei. În literatura engleză, sunt delimitate sarcina prezentării probelor de sarcina probării²⁰.

Paragraful 1.2. *Analiza cadrului național și internațional privind obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă*, evidențiază importanța reglementării instituției probațiunii, care rezidă din necesitatea absolută de înfăptuire a justiției, garantând justițiabilului un proces echitabil în care părțile au posibilitatea de a argumenta și proba poziția sa. Obiectul și sarcina probațiunii, fiind instituții fundamentale în procesul civil, sunt reglementate, practic, în toate statele democratice în legislația procesuală sau, dual, în legislația materială și procesuală și, tangențial, în actele internaționale. La nivel internațional relevante instituțiilor cercetate menționăm: - Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; - Declarația universală a drepturilor omului, New York, 10.12.1948; - Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Roma, 04.11.1950. Efectele CEDO le putem analiza prin prisma jurisprudenței relevante ale Curții Europene

¹⁶ОСОКИНА, Г. *Гражданский процесс. Общая часть*. Москва: Юристъ, 2004. 667 с., с.558. ISBN 5-7975-0636X.

¹⁷БАУЛИН О.В. *Время доказывания при разбирательстве гражданских дел*. *Op.cit.*, с. 83.

¹⁸ЛИМ, А. *Распределение обязанности доказывания в арбитражном процессе по российскому законодательству*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2008. 201 с., с. 65.

¹⁹CROSS R., WILKINS N. *Outline of the Law of Evidence*. London : Butterworths, 1986. 307 p., p.13. ISBN: 0406570817.

²⁰CROSS R., WILKINS N. *Outline of the Law of Evidence*. *Op.cit.*, p. 27-28.

a Drepturilor Omului, care permit identificarea unor cerințe față de probațiunea în cauze civile²¹.

Garanțiile prevăzute în tratatele internaționale sunt asigurate și de normele constituționale (art. 20, art. 26 din Constituția Republicii Moldova) care reglementează principiile generale, iar concretizarea probațiunii în general și în special obiectul și sarcina probațiunii este efectuată prin normele prevăzute de legislația procesuală. În Republica Moldova, având deja statut de stat independent și suveran, probațiunea a fost reglementată în Codul de procedură civilă al RSSM din 1964. În 2003 intră în vigoare noul Cod de procedură civilă²², care păstrează o mare parte din reglementările anterioare ce se referă la probațiune. CPC nu conține nici un articol concret ce ar stabili definiția probațiunii, a obiectului și a sarcinii probațiunii, acestea pot fi deduse doar din analiza tuturor articolelor ce țin de probe. Trebuie menționat că reguli speciale de determinare a sarcinii probațiunii sunt prevăzute, în special, în legislația materială.

Analizând legislația altor state, am constatat că instituția cercetată este reglementată diferit. Codul de procedură civilă al României²³ reglementează probațiunea, structurând-o în două părți: - *partea generală* (art.249-264 CPC al României), care prevede principiile generale, sarcina probei, obiectul probei, aspecte ce țin de propunerea, încuviințarea, admisibilitatea, administrarea, (inclusiv convențiile asupra probelor) și aprecierea probelor; - *partea specială* (art. 265-358 CPC al României), care reglementează reguli speciale privind fiecare mijloc de probă prevăzut de lege.

În dreptul francez nu s-a renunțat la reglementarea duală a probelor. Astfel, Codul Civil Francez, Cartea III, Titlu III, Capitolul 5 (art. 1353-1386), reglementează sarcina probațiunii, obiectul probațiunii, mijloacele de probă, admisibilitatea lor²⁴, iar Codul de procedură civilă al Franței²⁵, în art. 132-322, prevede dispoziții referitoare la administrarea probelor. Reglementarea duală fiind preluată și în legislația din provincia canadiană Québec.

²¹ A se vedea spre exemplu: Hotărârea Albina contra României, din 28.04.2005. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122732>; Hotărârea Van der Hurk contra Olandei, 19.04 1994. [online]. [citat 12.02. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878>; Hotărârea Perez contra Franței, 12.02.2004. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629>, etc.

²²Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.130-134. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.

²³ Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010, din 01.07.2010. În: *Monitorul Oficial al României*, 2015, nr. 247. [online]. [citat 25.09.2022]. Disponibil http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php

²⁴ Cod Civil Francais, [online]. [citat 25.09. 2022] Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006118074/#LEGISCTA000032042346

²⁵ Code de Procédure Civile Français. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20050514>

Codurile de procedură civilă ale Federației Ruse și Kazahstanului²⁶ conțin un capitol care se referă la probațiune unde sunt reglementate atât aspecte generale privind probațiunea și probele, cât și speciale ce țin de mijloacele de probă, nefiind prevăzute definiții ale instituțiilor cercetate. O abordare diferită există în CPC al Poloniei, unde în art. 227 este chiar intitulat *Definiția obiectului probațiunii*.

În dreptul american sunt în vigoare *Regulile Federale cu privire la probe* (Federal Rules of Evidence), care sunt un set de prevederi ce guvernează prezentarea și administrarea probelor în procesele civile și penale în instanțele federale ale Statelor Unite ale Americii.

În **Capitolul 2, Obiectul probațiunii în procedura civilă**, a fost realizată o analiză a probațiunii, a fost examinat conceptul de probă, au fost stabilite cu certitudine etapele probațiunii judiciare și a fost determinat conceptul și conținutul obiectului probațiunii. În Paragraful 2.1 *Etapetele probațiunii și probele în procedura civilă* am constatat că în literatura de specialitate, opiniile cu privire la definirea probațiunii judiciare sunt contradictorii. Pentru a formula un concept care ar reda multiaspectual această instituție, este necesar a examina probațiunea prin prisma subiecților implicați în această activitate, a etapelor ei și a scopului pe care îl urmărește. Remarcăm faptul că *subiecții* principali sunt participanții la proces, prevăzuți în art. 55 CPC, în primul rând, părțile, căci anume între acestea există raportul juridic dedus judecății. *Scopul* probațiunii poate fi examinat *în lato sensu*, așa încât să-l deducem din sarcinile procedurii civile, stabilite în art. 4 CPC și *în stricto sensu*, specific al probației fiind de a constata circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei. *Etapetele probațiunii*. Probațiunea este o activitate complexă. În opinia noastră, este rezonabilă divizarea etapelor probațiunii după cum urmează: 1. *Indicarea circumstanțelor de fapt importante pentru soluționarea justă a cauzei și a probelor care le dovedesc*; 2. *Determinarea obiectului probațiunii*; 3. *Colectarea (adunarea) probelor, care constă din: prezentarea și/sau reclamarea probelor*. 4. *Administrarea (cercetarea) probelor*; 5. *Aprecierea probelor*. Literatura de specialitate, de obicei, determină aprecierea probelor ca fiind elementul final al probațiunii, însă considerăm că procesul nu poate finaliza cu determinarea importanței probelor și se finalizează cu *o concluzie despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea* (6). Divizarea în etapele sus-menționate permit realizarea scopului probațiunii de a constata corect și în termen rezonabil circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei.

²⁶Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. [online]. [citat 25.09. 2022] Disponibil: <https://docs.cntd.ru/document/901832805> ; Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34329053#pos=743

După examinarea subiecților, a scopului și a etapelor probațiunii judiciare, formulăm următoarea definiție: *probațiunea judiciară reprezintă activitatea logico-juridică pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, exercitată prin determinarea obiectului probațiunii, adunarea, cercetarea, aprecierea probelor și formarea unei concluzii despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea.*

Activitatea de probare are ca element de bază însăși *proba*. Conform art. 117 alin. (1) CPC, probele în cauzele civile sunt definite ca „elementele de fapt, dobândite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și a altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei”.

În doctrina dreptului procesual civil, se atrage atenția că definirea probelor prin noțiunea de „element de fapt” nu corespunde în realitate stării de lucruri. Instanța obține numai informații despre fapte care s-au desfășurat în trecut. Astfel, art. 117 alin. 1 ar trebui modificat prin înlocuirea sintagmei de „element de fapt” prin ”informație.”

Reieșind din cele menționate, *probe în procesul civil sunt considerate orice informații despre fapte obținute în modul stabilit de lege, în baza cărora instanța de judecată stabilește existența sau inexistența împrejurărilor care justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și alte circumstanțe care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei.*

Probele sunt obținute prin intermediul **mijloacelor de probă**, care reprezintă forma pe care o îmbracă informația necesară pentru soluționarea justă a cauzei. Pentru a fi acceptat spre examinare, mijlocul de probă trebuie să fie admisibil. **Admisibilitatea** este o cerință înaintată față de mijloacele de probă, potrivit căreia circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei trebuie dovedite prin mijloace legale.

În Paragraful 2.2. ne-am referit la: *Modul de determinare a obiectului probațiunii în procedura civilă*. Considerăm că *obiect al probațiunii* reprezintă totalitatea de fapte sau circumstanțe care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei civile, atât materiale cât și procesuale. În susținerea acestei păreri este și analiza obiectului probațiunii împreună cu conceptele esențiale ale acțiunii civile: pretențiile reclamantului și obiecțiile pârâtului²⁷, care pot fi atât materiale, cât și procesuale.

Pentru a evita anumite aspecte problematice, ar fi oportună includerea în CPC a unui articol nou, 117¹, care s-ar referi la obiectul probațiunii, similar Codului de procedură civilă polonez.

²⁷ CHIFA, F. Particularitățile obiectului probațiunii în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Intellectus*, 2008, nr.2, pp.55-59. ISSN 1810-7079.

Potrivit art. 118 CPC, „circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească, pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procesual care urmează a fi aplicate”. Examinând prevederile legale, putem determina că obiectul probațiunii în procedurile contencioase are următoarele surse de formare:- obiectul, temeiul acțiunii, precum și obiecțiile pârâtului împotriva acțiunii; - ipoteza și dispoziția normei sau a unui șir de norme de drept material și procesual, ce urmează a fi aplicate. O dificultate esențială o prezintă determinarea obiectului probațiunii în cazul soluționării litigiilor izvorâte din raporturile reglementate de normele de drept material cu ipoteză relativ determinată. Aplicarea normelor cu o ipoteză relativ determinată se realizează în trei etape: dovedirea faptelor care pot avea importanță juridică; aprecierea circumstanțelor stabilite; concluzia juridică. În cazul aplicării normelor juridice cu o ipoteză determinată, a doua etapă lipsește.

Propriu-zis, procedura de determinare a obiectului probațiunii începe de la depunerea cererii de chemare în judecată și continuă pe tot parcursul procesului civil, totodată potrivit CPC, momentul de determinare a obiectului probațiunii este faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. În legislația și practica altor state o importanță deosebită o au convențiile asupra probelor, adică acordurile de voință, prin care părțile derogă de la normele legale cu privire la probațiunea judiciară. Apreciem convențiile drept o instituție care poate simplifica probațiunea judiciară, poate micșora termenul de judecare a cauzelor.

Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii: - precizarea corectă a obiectului probațiunii este elementul primar și primordial al probațiunii²⁸;- determinarea justă a obiectului probațiunii va decide legalitatea și temeinicia actelor procesuale; - precizarea corectă a obiectului probațiunii face procesul mai organizat, asigurând finalizarea lui într-un termen rezonabil.

În Paragraful. 2.3. *Faptele care constituie obiectul probațiunii în procedura civilă*, am stabilit conținutul obiectului probațiunii prin elucidarea faptelor care fac parte din acesta. Faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei pot fi clasificate în temeiul mai multor criterii, care au o importanță practică și teoretică. În acest sens menționăm clasificările cele mai des aplicate: a) **în dependență de natura lor juridică**, în: *-faptele cu caracter material-juridic (facta, sau res probandae), faptele probatorii (facta, sau res probantes) și fapte juridice cu caracter procesual*. Faptele enumerate mai

²⁸ CHIFA, F. Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii în procesul civil, In: *Simpozionul Internațional „UNIVERSUL ȘTIINTELOR”*/ Rezumatele comunicărilor, Ediția a V-a, 7 sept. 2014, Iași, România. ISSN 2285-8407.

sus fac parte din obiectul probațiunii, fiind fapte principale, dar există și alte fapte, auxiliare, care trebuie probate. Astfel de fapte ar fi: - **faptele ce favorizează aprecierea corectă a probelor și faptele a căror constatare asigură îndeplinirea sarcinilor preventive și educative ale justiției.** a) După caracterul lor există: **fapte pozitive** și **fapte negative**. Dovada faptelor negative material-juridice este mai complicată decât cea a faptelor pozitive și poate fi făcută printr-un fapt pozitiv contrar sau printr-un fapt conex²⁹.

Doctrina propune și viziunea potrivit căreia într-un litigiu concret putem delimita faptele în: *fapte care reprezintă temeiul pretențiilor reclamantului, fapte ce reprezintă temeiul obiecțiilor pârâtului și fapte care rezultă din norma juridică pe caz*. Aceasta clasificare are ca scop evidențierea modului de formare a obiectului probațiunii.

Raportat la ce necesită a fi dovedit, noi ne-am referi doar la partea faptică, or în privința normelor juridice există prezumția cunoașterii legii adoptate și publicate de către orice persoană. Situația este discutabilă în raport cu legislația străină, or prezumția menționată mai sus nu se referă și la cunoașterea dreptului altor state.

În Paragraful 2.4 am examinat *Temeiurile degrevării de probațiune*. Articolul 123 CPC și art.131 alin. (4) CPC prevăd că participantul la proces poate fi eliberat de obligația probațiunii, în temeiul faptelor unanim recunoscute, al celor prejudicial stabilite și în cazul recunoașterii acestora de către partea adversă.

Faptele notorii (unanim recunoscute). Literatura de specialitate determină faptele notorii ca fapte ce sunt cunoscute de un cerc nedeterminat de persoane, inclusiv de instanța de judecată³⁰. Potrivit art.123 CPC, alin 1, „*faptele pe care instanța le-a declarat unanim cunoscute (faptele de notorietate publică) nu se cer a fi dovedite*”. Totodată, partea trebuie să-și rezerve dreptul de a ridica obiecții atât în legătură cu notorietatea faptei, cât și de a prezenta dovezi că faptul nu corespunde realității.

Pentru ca un fapt să fie declarat notoriu, sunt necesare două elemente întrunite cumulativ³¹. În primul rând, *elementul obiectiv*, care constă în necesitatea cunoașterii lui de către un cerc larg de persoane. În al doilea rând, *elementul subiectiv*, care prezintă cerința înaintată față de un fapt ce constă în necesitatea cunoașterii lui de către instanța împuternicită cu judecarea cauzei în care se cere

²⁹ CHIFA, F. Particularitățile probațiunii faptelor negative în procesul civil. In: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr. 10-12(109), p. 144. ISSN 1811-0770.

³⁰МОХОВ, А. А. Подлежат ли доказыванию, факты не подлежащие доказыванию. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2002, №. 5, с.16-17. ISSN 1812-383X.

³¹ CHIFA, F. Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publică). In: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 7(82), pp. 79-82, p.80. ISSN 1811-0770.

constatarea notorietății faptului. Menționăm că a constata notorietatea unui fapt intră în atribuțiile instanței de fond și ale celor ierarhic superioare. Instanțele ierarhic superioare pot să aprecieze diferit faptele notorii³². O caracteristică a faptelor notorii este dependența lor de teritoriul astfel, putem evidenția:- fapte *universale*, - fapte cunoscute *pe teritoriul țării noastre și fapte cunoscute local*. În cazul celor din urmă instanța va face o mențiune în partea motivată a hotărârii despre notorietatea acestui fapt, pentru ca instanța de control să înțeleagă esența degrevării de probațiune, constatând că faptul dat este unanim cunoscut într-o anumită localitate.

Efectul prejudicial al hotărârii judecătorești. Faptele și raporturile juridice, stabilite anterior printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă, sunt obligatorii pentru instanța care judecă o altă cauză și nu se cer a fi dovedite din nou, dacă participă aceleași persoane (art. 123 alin. (2) CPC).

Efect prejudicial îl au hotărârile judecătorești irevocabile. Dacă hotărârile nu sunt irevocabile, ele vor fi administrate în calitate de înregistrări. Articolul 123 CPC indică doar hotărârile ca acte ce pot degreva de probațiune, fără a atribui un asemenea efect ordonanțelor judecătorești și încheierilor. Spre exemplu, în Federația Rusă, efect prejudicial îl au hotărârile, încheierile și ordonanțele judecătorești, (art. 61, alin.2 CPC al Federației Ruse), fapt pe care îl considerăm rațional.

Alături de actul care degreveză de probațiune, relevante pentru această instituție sunt limitele raportului prejudicial care, tradițional, sunt cele subiective și obiective. Limitele subiective rezultă din art.123 alin. (2) CPC: „...*la care participă aceleași persoane*”. Precizăm că trebuie avută în vedere identitatea juridică a părților, dar nu cea fizică. La limitele obiective se referă orice fapt și raport juridic stabilit în hotărârea judecătorească anterioară.

Efectul prejudicial al sentinței penale Legislația procesuală prevede că „sentința pronunțată de instanța judecătorească într-o cauză penală este obligatorie pentru instanța chemată să se pronunțe asupra efectelor juridice civile ale actelor persoanei împotriva căreia s-a pronunțat sentința sau hotărârea, numai dacă aceste acte au avut loc și numai în măsura în care au fost săvârșite de persoana în cauză” (123 alin. (3) CPC). Pentru ca sentința penală să degreveză de probațiune în examinarea cauzelor civile, trebuie să fie întrunite cumulativ următoarele condiții: a) sentința pronunțată să aparțină unei instanțe competente care să examineze cauza penală; b) sentința instanței penale să fi rămas irevocabilă; c) sentința să fie rezultatul soluționării cauzei în fond, și nu doar o chestiune incidentală; d) sentința penală să fie anterioară hotărârii civile.

³² Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 15 ianuarie 2020, Dosarul nr. 3r-1/20 (3r-251/19). [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=54924

Legea prevede expres limite mult mai restrânse pentru sentința penală în raport cu hotărârea civilă anterioară, rezumându-se la constatarea faptului că infracțiunea a avut loc și numai în măsura în care au fost săvârșite de o anumita persoană. Uneori instanțele aplică extensiv limitele obiective, considerând ca incontestabile și unele fapte care rezultă din sentință”³³.

Cât privește limitele subiective, autoritatea de lucru judecat a hotărârii penale referitoare la aceste elemente are efecte *erga omnes*, chiar și pentru persoanele care nu au participat la proces. Deci interesează numai identitatea persoanei inculpatului.

Articolul 123 CPC nu prevede ca și temei de degrevare de probațiune faptele și/sau raporturile juridice stabilite în hotărârile contravenționale. În unele state, norma cu privire la efectul prejudicial al sentinței penale se aplică prin analogie asupra hotărârilor contravenționale³⁴, aspect pe care îl considerăm judicios.

Recunoașterea faptelor de către una din părți. Recunoașterea de către una din părți a unui fapt pe care cealaltă își întemeiază pretențiile sale este de natură să producă efecte probatorii împotriva celei ce a făcut-o, scutind cealaltă parte de prezentarea probelor pentru dovedirea acestuia. Potrivit legislației, „în cazul în care instanța judecătorească are îndoieli referitor la recunoașterea efectuată, constatând că s-a procedat astfel pentru tănuirea circumstanțelor reale ale cauzei ori în urma unei înșelăciuni, violențe, amenințări sau erori, ea va respinge printr-o încheiere recunoașterea. În această situație, faptele ce au fost recunoscute urmează a fi dovedite în baza regulilor generale. Recunoașterea faptelor efectuată în prima instanță își păstrează veridicitatea și în instanțele ierarhic superioare” (art.131 CPC). Judecătorul este în drept să evalueze recunoașterea făcută de parte și să o rețină în întregime sau numai în parte.

Din legislația procesuală a Republicii Moldova rezultă un rol activ al părților în cadrul probațiunii, bazat pe principiul contradictorialității, astfel „faptele invocate de una din părți nu trebuie dovedite în măsura în care cealaltă parte nu le-a negat” (art. 123, alin. (6) CPC). Pasivitatea părții în ceea ce privește contestarea sau exprimarea dezacordului cu faptele invocate de partea adversă este echivalată cu o recunoaștere a acestora.

Trebuie delimitată recunoașterea faptelor de recunoașterea acțiunii, întrucât recunoașterea acțiunii, fiind un act de dispoziție a pârâtului, are ca scop stingerea litigiului între părți prin

³³ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 4 martie 2015, Dosarul nr.2ra-309/15. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=17433

³⁴ Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 19.12.2003 N 23 (ред. от 23.06.2015) "О судебном решении". pt.8 [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_45640/

recunoașterea pretențiilor înaintate de către reclamant (recunoaște obiectul acțiunii), recunoașterea faptelor vizează recunoașterea unor părți ce stau la baza temeiului acțiunii, având efectele analizate mai sus asupra mersului procesului.

Capitolul 3, abordează *Sarcina probațiunii procedură civilă*. În Paragraful 3.1 *Natura juridică a sarcinii probațiunii* am constatat **că sarcina probațiunii reprezintă obligația ce incumbă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, a căror neprobare ar avea consecințe negative pentru acesta, sub forma unor sancțiuni specifice procesului civil**. Sarcina probațiunii are o conexiune directă cu principiul contradictorialității și a evoluat în timp.

În pofida importanței practice deosebite, *conținutul și natura juridică* a sarcinii probațiunii rămân a fi discutabile. O primă dilemă ce urmează a fi cercetată este *apartenența instituției date la dreptul procesual sau material*³⁵. În opinia noastră, sarcina probațiunii este de natură procesuală, din considerentul că, fără activitatea instanței de judecată, nu poate fi constatat conținutul sarcinii probațiunii, dar nici nu poate fi realizată repartizarea acesteia. Totodată, nu putem nega influența legislației materiale, care conține norme importante ce reglementează sarcina probațiunii în anumite cauze civile, indicând concret care dintre subiecții raportului juridic va fi responsabil pentru a proba anumite fapte sau circumstanțe, în caz de apariție a litigiilor³⁶. Punctele-cheie ale acestui concept sunt următoarele: regulile de repartizare a sarcinii probei sunt determinate de normele de drept procesual și de drept material; subiectul care distribuie sarcina probei în proces este instanța de judecată; obligația de a dovedi împrejurările de importanță juridică revine persoanelor care participă la cauză³⁷.

O altă chestiune discutabilă în cadrul examinării naturii juridice a sarcinii probațiunii o constituie plasarea acesteia în categoria drepturilor sau a obligațiilor juridice. Opiniile doctrinare privind natura juridică au fost mereu divizate, totuși, opinia predominantă este sarcina probațiunii este o obligație, iar urmările nefavorabile pentru neîndeplinirea sarcinii probațiunii (respingerea acțiunii – pentru reclamant, pierderea procesului – pentru pârât) reprezintă o sancțiune pentru neîndeplinirea acestei obligații de a proba. Consecințele negative ale neîndeplinirii obligației le putem diviza în procesuale și material-juridice. În primul rând, pot fi apreciate ca inexistente faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei³⁸ și adoptarea unei hotărâri nefavorabile.

³⁵ БАУЛИН, О.В. *Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел*. *Op.cit.* c.83.

³⁶ A se vedea articolele: 1015, 1015, 1054, 1450, 1461,1496,1598, 2611 din Codul civil.

³⁷ ЛИМ, А. *Распределение обязанности доказывания в арбитражном процессе по российскому законодательству*. *Op.cit.*, c. 65.

³⁸ СИФА, F. Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Lecturi AGPI*, ediția X-a, Chișinău, 2007, pp 173-176. p. 174. ISBN 978-9975911-03-0.

În Paragraful 3.2 a fost abordat inovativ *Conținutul sarcinii probațiunii în procedura civilă*. Am constat că sarcina (obligația) de a proba incubă un șir de acțiuni, care rezultă din regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii, și anume faptul că fiecare parte trebuie să-și dovedească pretențiile sau, respectiv, obiecțiile sale. Considerăm că, pentru a realiza sarcina probațiunii, partea responsabilă are următoarele obligații:

1. *Obligația de indicare a circumstanțelor de fapt, importante pentru soluționarea justă a cauzei, și a probelor care le dovedesc.* Reclamantul, la depunerea cererii de chemare în judecată, trebuie să indice circumstanțele de fapt, prezentând și probele de care dispune la momentul depunerii cererii. Totodată, trebuie să depună și „cererile de reclamare a probelor, de efectuare a expertizei, de numire/recuzare a expertului” (art.166 alin. (2) lit. e) e¹), e²), e³) și art.167 alin (1) lit. d), f), g) CPC). Pârâțul va realiza această obligație prin depunerea referinței, potrivit art. 186 CPC.

2. *Obligația de a participa la colectarea (adunarea) probelor* – acest element este unul complex, format din: a) *Obligația de a prezenta probe*, care reprezintă transmiterea *de facto* a probelor către instanță. Reclamantul prezintă probe la faza intentării procesului și la faza pregătirii pentru dezbateri judiciare, pârâțul având această obligație doar din faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Sarcina prezentării probelor este obligația ambelor părți, însă instanța judecătorească este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii pentru a se convinge de veridicitatea lor.

Obligația de a prezenta probe implică unele particularități în raport cu fiecare mijloc de probă.

b) *Reclamarea probelor*. Reieșind din art.119 CPC dacă în procesul de adunare a probelor apar dificultăți, instanța poate contribui, la solicitarea părților și a altor participanți la proces, la adunarea probelor. Pentru ca instanța să reclame probele, trebuie întrunite cumulativ două cerințe: 1. Cererea participantului la proces în vederea reclamării probei, care trebuie să conțină cauzele ce împiedică dobândirea probei și locul aflării ei. 2. Proba trebuie să fie pertinentă și admisibilă. Norme speciale cu privire la reclamare sunt prevăzute la reglementarea înscrisurilor.

3. *Obligația de a participa activ la administrarea probelor.* Administrarea probelor este în special, sarcina instanței, însă participarea activă a participanților la administrarea probelor este o obligație ce rezultă din sarcina probațiunii. Probele sunt administrate în funcție de specificul fiecărui mijloc de probă (*ascultarea explicațiilor părților, audierea martorilor, cercetarea înscrisurilor, examinarea probelor materiale reproducerea înregistrărilor audio–video, cercetarea concluziilor expertului*) și implicarea subiecților este diferită în raport cu mijlocul de probă cercetat.

4. Obligația de a formula aprecierea de recomandare și de a contribui la formarea concluziei judecătorului despre faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei. Aprecierii probelor este preponderent funcția instanței de judecată, dar nu putem ignora și rolul părților în această activitate³⁹, căci fiecare participant are un rol esențial în formarea concluziei instanței de judecată. Astfel, art. 130 ar trebui completat cu un alineat care ar prevedea următoarea normă: *În cadrul pledoariilor, părțile se vor expune în privința aprecierii probelor examinate în cadrul ședinței de judecată.* Dreptul la un proces echitabil nu poate fi considerat drept unul efectiv, decât dacă cererile și observațiile părților sunt cu adevărat reținute, adică analizate corespunzător de către instanța sesizată⁴⁰.

În Paragraful 3.3 sunt explicate *Particularitățile repartizării sarcinii probațiunii în dependență de felul de procedură*. Din literatura de specialitate, dar și din legislație rezultă regula generală de determinare a sarcinii probațiunii, care prevede că fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea organică nu dispune altfel. (art. 118 alin. (1) CPC). Dacă e să ne referim la timp, sarcina probațiunii, inițial, revine reclamantului. În cazul excepțiilor invocate de pârât, pentru a combate pretențiile reclamantului, sarcina probei revine pârâtului.

Prin urmare, fiecare parte, atunci când invocă un fapt nou în sprijinul pretenției sau apărării sale, trebuie să-i dovedească existența⁴¹.

Din moment ce reclamantul a făcut dovada afirmațiilor sale, pârâtul este obligat să iasă din pasivitate. CPC actual prevede, în art. 131 alin 6, norma care „obligă” pârâtul să iasă din pasivitate, altfel, dacă acesta nu neagă faptele afirmate de reclamant, el nu trebuie să le dovedească. Dacă, în motivarea negării sale, pârâtul se bazează pe anumite circumstanțe, atunci sarcina probei trece la el. Prin urmare, se poate afirma cert că sarcina probațiunii se împarte între reclamant și pârât.

Menționăm că această abordare privind repartizarea sarcinii probațiunii în literatura de specialitate și în legislație este raportată la procedura în *acțiuni civile*, în care fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea organică nu dispune altfel⁴².

³⁹ТРЕУШНИКОВ, М. К. *Судебные доказательства. Op.cit.*, с. 43.

⁴⁰Horârea Van der Hurk contra Olanda, 19.04 1994. [online]. [cit. 12.02. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878>.

⁴¹FODOR, M. Considerații asupra reglementării probelor în noul Cod de procedură civilă In: *Dreptul*, 2011, nr.12, pp. 52-84., p.52. ISSN 1018-0435.

⁴² Particularitățile repartizării au fost analizate în paragraful precedent.

Procedura în *contencios administrativ* are ca regulă generală prevederea din art. 93 Codul administrativ, conform căreia fiecare participant probează faptele pe care își întemeiază pretenția, iar prin derogare de la această regulă, fiecare participant probează faptele atribuite exclusiv sferei sale de activitate. Comparativ cu acțiunea civilă, în contencios administrativ, judecătorul are un rol activ în cadrul probațiunii și poate cerceta starea de fapt din oficiu. (Art. 194 Cod administrativ, art. 216 Cod administrativ). Totodată, instanța poate solicita pârâtului și celorlalți participanți la proces referințe cu privire la acțiunea în contencios administrativ – atât la cerere, cât și din oficiu, precum și probele necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei de contencios administrativ (art. 216 Cod administrativ), poate să solicite informații și să solicite acte și dosare (art. 87 Cod administrativ). Iar în cazurile de nerespectare a obligației de prezentare a probelor, partea poate fi sancționată.

Procedura specială este deosebită de celelalte, inclusiv prin regulile care se referă la probe⁴³. Reieșind din specificul acesteia – lipsa unui litigiu de drept și a două părți cu interese contrare –, putem afirma că sarcina probațiunii îi revine, în general, petiționarului și doar subsidiar – persoanei interesate, subsidiar, pentru că nu vor fi consecințe negative directe ale neaprobării faptelor afirmate. Totodată în procedura specială faptele care necesită a fi dovedite depind de felul de procedură concret, fiind adesea stabilite în CPC sau în legislația conexasă.

Particularități esențiale comportă *Procedura de aplicare a măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie care* este o procedură menită să asigure protecția victimelor, prin urmare, declarația victimei este suficientă pentru adoptarea ordonanței de protecție, în caz de pericol iminent de comitere a violenței fizice. La cererea instanței de judecată, organul de asistență socială sau poliția pot fi solicitate să prezinte un raport de evaluare privind familia în cauză și presupusul agresor. De asemenea, instanța de judecată poate solicita și alte documente necesare pentru soluționarea justă a cauzei. Totodată, trebuie menționat că judecătorul are un rol activ în vederea soluționării acestor cereri.

În procedura privind *suspendarea și retragerea actelor permissive ce vizează activitatea de întreprinzător* autoritățile și instituțiile abilitate prin lege cu dreptul de a solicita suspendarea sau, după caz, retragerea actelor permissive ce vizează activitatea de întreprinzător vor fi obligate să probeze: faptele ce atestă încălcarea de către întreprinzător a condițiilor de desfășurare a activității prevăzute de lege; faptul că întreprinzătorului i-au fost notificate toate încălcările constatate, modul

⁴³ CREȚU, V. Schiță istorică a procedurii civile speciale. In: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova* 2002, nr.6. pag. 22-31., p. 22.

de remediere a deficiențelor identificate și că întreprinzătorul nu a remediat, în termenul stabilit, aceste deficiențe, precum și alte fapte, care, în conformitate cu prevederile legii, servesc drept temei pentru sistarea valabilității sau, după caz, retragerea licenței/actului permisiv.

În *procedura în ordonanță* sarcinii probațiunii îi este aplicabilă regula generală de repartizare, astfel creditorul fiind obligat să depună probele pe care le deține împreună cu cererea de eliberare a ordonanței, ulterior debitorul, dacă prezintă obiecții, va trebui să și le probeze. Creditorul va dovedi, în primul rând, faptul că cerința lui se include în una din pretențiile prevăzute de CPC pentru emiterea ordonanței. Ulterior, va fi necesar a dovedi însăși pretenția.

Procedura în insolvabilitate. Legea insolvabilității⁴⁴ conține prevederi concrete cu referire la sarcina probațiunii în diferite etape ale procedurii de insolvabilitate.⁴⁵

În procedurile considerate *proceduri de control*, în care instanța verifică legalitatea unui act (hotărâre/încheiere), emis de alt organ, neexaminând fondul, sarcina probațiunii e ghidată de principiile regulii generale, doar că nu se vor proba faptele care au generat litigiul, ci doar faptele care fac ca actul emis de alt organ să fie ilegal, deci, în principiu, există o prezumție de legalitate, iar ilegalitatea trebuie dovedită de cel care o invocă.

Paragraful 3.4 relevă *Reguli speciale de determinare a sarcinii probațiunii în procedura civilă.* În anumite cazuri, sarcina probațiunii nu revine celui care afirmă, iar legea prevede anumite regulii specifice de repartizare a sarcinii probațiunii, care determină inversarea acesteia sau care impun niște prevederi speciale de probare prin instituirea unor ficțiuni sau prin indicarea expresă a persoanei care, în respectivul caz, va fi nevoită să probeze un anumit fapt în cursul soluționării cauzei civile. CPC prevede că *faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. Prezumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune, de persoana interesată, dacă legea nu dispune altfel* (art.123, alin 4). Beneficiarul prezumției poate fi oricare parte din procesul civil, adică atât reclamantul, cât și pârâtul.

Prezumțiile pot fi clasificate după mai multe criterii, care permit stabilirea unor particularități ale acestora. Art. 123 alin. (4) CPC conferă valoare juridică prezumțiilor legale, care pot fi clasificate în: 1. prezumții *directe* și *indirecte*; 2. prezumții *absolute*, sau *juris et de jure* (de drept și asupra dreptului) și prezumții *relative*, sau *juris tantum* (numai de drept). Unii autorii consideră că, pentru a

⁴⁴ Legea insolvabilității nr. 149 din 29-06-2012. Publicat: 14-09-2012. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 193-197, art. 663. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.

⁴⁵ A se vedea art. 63 alin. 4; art 144 alin 6 Legea insolvabilității nr. 149 din 29-06-2012.

evidenția particularitățile prezumțiilor, este necesar a le delimita după instituțiile concrete la care se referă⁴⁶.

Prezumțiile reprezintă o categorie variabilă în timp. Ele apar, se modifică și dispar în concordanță cu ideologia juridică a societății, când există un interes de apărare a unor relații sociale. Presumțiile au ca scop facilitarea activității de probație exercitată de părți.

După cum am menționat, la aplicarea prezumției, se va schimba obligația de a proba de la o parte la cealaltă. Inversarea sarcinii probațiunii nu modifică în niciun fel obligațiile instanței în cadrul activității de probație.

Ficțiunile. Din punct de vedere formal, ficțiunea juridică reprezintă în sine o metodă aplicată în domeniul dreptului, constând în stabilirea unei teze care este lipsită de adevăr încă de la apariție. Ficțiunea este un procedeu de tehnică legislativă, potrivit căruia un anumit fapt este considerat ca existent sau ca stabilit, deși el nu există în realitate sau nu a fost stabilit, astfel fiind întărit caracterul său fictiv. Trebuie să remarcăm că legislația procesuală nu conține nici o referire la ficțiune, totodată, nu putem nega existența și importanța lor pentru probație.

În legislație există și alte construcții juridice, care ar schimba sarcina probațiunii, nefiind prezumții. Spre exemplu, art. 129, alin. (3) Cod administrativ, prevede faptul că, în caz de îndoială, autoritatea publică este cea care probează ajungerea actului administrativ individual la destinatar, precum și data/ora ajungerii lui. Această prevedere nu este o prezumție, dar, totodată, indică concret partea care trebuie să dovedească un fapt, protejând, astfel, partea care se află într-o poziție mai complicată de a proba un anumit fapt.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea efectuată a confirmat actualitatea și importanța tematicii abordate. Analizele și constatările înfăptuite au condus la atingerea scopului și la realizarea obiectivelor preconizate.

Valoarea practică a tezei, impactul elaborărilor în dezvoltarea științei, legislației și a practicii judiciare sunt determinate de faptul că rezultatele cercetării sunt direcționate spre perfecționarea legislației și a activității de aplicare a normelor de drept în domeniul vizat. Acestea pot fi utilizate în activitatea de cercetare științifică și în procesul didactic.

Rezultatele științifice obținute ca urmare a cercetărilor efectuate s-au reflectat în: soluționarea unei probleme științifice importante, ce rezidă în elaborarea cadrului conceptual modern

⁴⁶ СЕРИКОВ, Ю. Классификация презумпции в науке гражданского процессуального права. *Op.cit.*

a elementelor de bază a probațiunii prin stabilirea conținutului obiectului probațiunii, a particularităților temeiurilor de degrevare de probațiune, a naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii, care va clarifica pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului procesual civil aspectele relevante în vederea aplicării corecte a normelor juridice ce se referă la aceste instituții. În acest sens, studiul realizat ne permite să formulăm un șir de **concluzii** teoretico-aplicative care reflectă rezultatele obținute și modul în care au fost realizate obiectivele cercetării, așadar menționăm următoarele:

1. Am reușit să relevăm caracteristicile de bază ale probațiunii, ale obiectului probațiunii și ale sarcinii probațiunii prin examinarea multiaspectuală a acestor instituții. Astfel în particular am stabilit că:

– Obiectul și sarcina probațiunii, dar și, în general, probațiunea constituie un subiect de importanță și interes major în cadrul procesului civil. În doctrina autohtonă din domeniul procesului civil lipsesc cercetări temeinice care ar dezvălui conceptele ce reprezintă subiectul cercetării prezentei teze. (Cap.1. parag.1.1) Examinarea studiilor științifice din domeniu ne-au condus la concluzia că probațiunea, obiectul și sarcina probațiunii sunt abordate diferit și este dificil de a le constata. (Cap.1, parag.1.1. Cap.2, paragr. 2.1, 2.2), iar sinteza legislației procesual-civile indică asupra faptului că legiuitorul nu a acordat întotdeauna atenția cuvenită reglementării instituției probațiunii, fapt care-și lasă amprenta unei interpretări științifice contradictorii a acestui subiect.(Cap.1, parag.1.2)

În legislația Republicii Moldova nu se regăsește o definiție a probațiunii, iar în literatura de specialitate nu atestăm un concept al probațiunii unanim acceptat. Cercetarea minuțioasă a instituției ne permite să definim *probațiunea* ca fiind o *activitate logico-juridică, pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, exercitată în prin determinarea obiectului probațiunii, adunarea, cercetarea, aprecierea probelor și formarea unei concluzii despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea*. Totodată, subiecți ai probațiunii sunt participanții la proces, în special părțile, dar și instanța de judecată. (Cap. 2, paragr. 2.1 și în publicațiile autorului⁴⁷)

– Probațiunea este o activitate complexă și, prin examinarea caracteristicilor acesteia, *am stabilit că are următoarele etape*: - indicarea circumstanțelor de fapt importante pentru soluționarea justă a cauzei și a probelor care le dovedesc; - determinarea obiectului probațiunii; - colectarea (adunarea)

⁴⁷ BELEI, E., BORS, A., **CHIFA, F.** ș.a. Drept procesual civil. Partea generală. / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p., p.264. ISBN 978-9975-4072-9-8; **CHIFA, F.** Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială. In: Revista Institutului Național al Justiției, 2023, nr. 3(66), pp. 35-41., p.35 ISSN 1857-2405. DOI: [https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).05)

probelor; - administrarea (cercetarea) probelor; - aprecierea probelor (etapă care, de regulă, este considerată ultima în literatura de specialitate); și -concluzia despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea – etapă importantă, deoarece concluzia nu se formează doar din aprecierea probelor. Includerea acesteia în calitate de etapă a probațiunii reprezintă o noutate pentru doctrina din Republica Moldova. (Cap.2, paragr. 2.1)

– Având în vedere că activitatea de probare are ca element de bază proba, *considerăm* că proba nu reprezintă elementele de fapt, cum prevede art. 117 alin 1 CPC, ci informația despre faptele care au importanță pentru soluționarea cauzei concrete. Această concluzie permite conștientizarea esenței probei și a fost remarcată de către autor în Cap. 2, par. 1.1, dar și în publicația *Clasificarea probelor în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice și economice, 7-8 noiembrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, SJE, pp. 305-308. ISBN 978-9975-149-46-4.*

– CPC apreciază drept mijloace de probă admisibile: explicațiile părților și ale altor persoane interesate în soluționarea cauzei, depozițiile martorilor, înscrisuri, probe materiale, înregistrări audio-video, concluziile experților, iar fiecare mijloc de probă comportă anumite particularități. Legiuitorul nu distinge fotografia ca mijloc de probă aparte. *Considerăm* că dacă ne interesează conținutul fotografiei, atunci ea trebuie cercetată și apreciată ca înregistrare video. (Cap.2, paragr. 2.1)

– Prezentarea probelor se va face până la termenul stabilit de judecător, în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Totodată, legiuitorul a prevăzut anumite excepții de la regulă, aceste excepții pot fi justificate prin dreptul la apărare, doar în cazul în care participantul nu a avut posibilitatea obiectivă de a le prezenta în termen. Celelalte excepții menționate au ca scop de a cerceta cauza multiaspectual, însă *considerăm* că legiuitorul ar trebui să responsabilizeze părțile, ca acestea să prezinte probele la timp, prin includerea unor măsuri de sancționare specifice. (Cap.2, paragr. 2.1)

– În opinia noastră, *obiectul probațiunii* reprezintă totalitatea de fapte și/sau circumstanțe care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei civile, fiind inoportun ca în cadrul probațiunii să fie folosite și alte noțiuni, precum „limitele probațiunii” sau „obiect al cunoașterii”, noțiuni care, din punct de vedere practic, complică percepția probațiunii. (Cap. 2, paragr. 2.2 și în publicațiile autorului⁴⁸).

2. Am identificat modul de determinare a obiectului probațiunii și a aspectelor ce țin de conținutul acestuia, prin stabilirea cercului de fapte care fac parte din categoria celor necesare

⁴⁸ **CHIFA, F.** Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice. Științe economice, 26-28 septembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2013, R, SJ, SE, pp. 84-86., p.84. ISBN 978-9975-149-46-4.

a fi dovedite pentru a soluționa just o cauză civilă. În particular am constatat că:

– Obligația de determinare a obiectului probațiunii incumbă judecătorului. Instanța va determina obiectul în temeiul pretențiilor și obiecțiilor părților, dar și al ipotezei și dispoziției normei de drept material și procesual, ce urmează a fi aplicate. Dificultate prezintă determinarea obiectului probațiunii în cazul soluționării litigiilor izvorâte din raporturile reglementate de normele de drept material cu ipoteză relativ-determinată. Concluzia respectivă fiind reflectată în Cap. 2, parag. 2.2, și în publicația, *Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice. Științe economice, 26-28 septembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2013, R, SJ, SE, pp. 84-86., p.84. ISBN 978-9975-149-46-4.*

– În aspect comparativ, o importanță deosebită o au convențiile asupra probelor, adică acordurile de voință, prin care părțile derogă de la normele legale cu privire la probațiunea judiciară, aceste acorduri pot fi anterioare procesului sau în cursul acestuia. Fixarea tuturor faptelor necesare de a fi dovedite va decide în final soarta probațiunii, a procesului în general și a actelor procesuale. (Cap.2, parag. 2.2)

-Am precizat că clasificarea faptelor ce fac parte din obiectul probațiunii în temeiul mai multor criterii scoate în evidență particularități esențiale, care au importanță teoretico-practică.(Cap.2, parag. 2.3)

3. Am stabilit particularitățile și caracterele temeiurilor de degrevare de probațiune, constatând următoarele:

– Art. 123 CPC prevede temeiurile de degrevare de probațiune, acestea fiind *faptele notorii*, care sunt unanim recunoscute, care au un element obiectiv, ce reclamă cunoașterea acestuia de către un număr nedeterminat de persoane, și un factor subiectiv, care presupune cunoașterea lui de către judecătorul care judecă cauza. Considerăm că, dacă lipsește elementul subiectiv, acest fapt se transformă din notoriu într-un fapt material-juridic, care trebuie dovedit, iar partea nu trebuie să dovedească notorietatea faptului în acest caz, ci însuși faptul. (Cap. 2, parag. 2.4 și în publicația autorului: *Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publică). In: Revista Națională de Drept, 2007, nr. 7(82), pp. 79-82. ISSN 1811-0770.*)

– Efect prejudicial îl au hotărârile judecătorești irevocabile. Prejudicialitatea se referă la cazurile în care participă aceleași persoane: *menționăm* că nu este determinantă participarea efectivă a persoanelor în proces, ci participarea în sens procesual. Comparativ cu hotărârea judecătorească, CPC prevede limite mult mai restrânse pentru sentința penală în raport cu hotărârea civilă anterioară, rezumându-se la faptul dacă infracțiunea a avut loc și numai în măsura în care a fost săvârșită de o

anumita persoană. Celelalte fapte însă necesită a fi stabilite în ordine generală, inclusiv în cazul în care instanța penală s-a referit și la alte momente. Cât privește limitele subiective, autoritatea de lucru judecat a hotărârii penale referitoare la aceste elemente are efecte *erga omnes*, chiar și pentru persoanele care nu au participat la proces. Deci interesează numai identitatea persoanei inculpatului. (Cap.2, parag.2.4)

– Trebuie remarcat că art.123 nu prevede ca temei de degrevare de probațiune faptele și/sau raporturile juridice stabilite în hotărârile contravenționale. *Considerăm* că și aceste hotărâri ar trebui să aibă efect prejudicial, deoarece instanța, examinând cauza contravențională, încadrează juridic fapta și, totodată, stabilește și vinovăția persoanei și probarea repetată a acestora tergiversează procesul civil prin probațiunea unor fapte deja constatate. (Cap.2, parag.2.4)

– Un alt temei de degrevare este recunoașterea faptelor de către una dintre părți. În dreptul nostru, recunoașterea faptului nu are o valoare probatorie absolută. Judecătorul este în drept să evalueze recunoașterea făcută de parte și să o rețină în întregime sau numai în parte. (Cap.2, parag.2.4)

4. Am determinat natura juridică și conținutului sarcinii probațiunii, astfel am stabilit că:

– *sarcina probațiunii este obligația ce incumbă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, a căror neprobare ar avea consecințe negative pentru acesta sub forma unor sancțiuni specifice procesului civil.* Totodată, subiectul care distribuie sarcina probei în proces este instanța de judecată, iar obligația de a dovedi împrejurările de importanță juridică revine persoanelor care participă la cauză. (Cap.3, parag.3.1)

– Referitor la natura juridică a sarcinii probațiunii, suntem de părerea că aceasta este o obligație de natură *procesuală*, din considerentul că, fără activitatea instanței de judecată, nu poate fi constatat conținutul sarcinii probațiunii, dar nici nu poate fi realizată repartizarea acesteia. Totodată, nu putem nega influența legislației materiale, care conține norme importante ce reglementează sarcina probațiunii în anumite cauze civile. Sarcina probațiunii nu este *o obligație* clasică, ci una particulară, proprie doar instituției probațiunii, fără constrângere, dar cu o sancțiune specifică.(Cap.3, parag.3.1)

– Elementele structurale care ar reprezenta conținutul sarcinii probațiunii nu sunt analizate în literatura de specialitate. Considerăm că, pentru a realiza sarcina probațiunii, participanții la proces au: 1) obligația de indicare a circumstanțelor de fapt, importante pentru soluționarea justă a cauzei și a probelor care le dovedesc; 2) obligația de a participa la colectarea (adunarea) probelor, prin prezentarea probelor și a mijloacelor de probă, dar și prin cererea de reclamare. 3) obligația de a participa activ la administrarea probelor; 4) obligația de a formula aprecierea de recomandare și de a

contribui la formarea concluziei judecătorului despre faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei. (Cap.3, parag.3.2)

5. Am stabilit modul de repartizare a sarcinii probațiunii și a excepțiilor de la regula generală de repartizarea sarcinii probațiunii, în acest sens remarcăm că:

– Regula generală privind repartizarea sarcinii de probațiune este expusă și în art. 118 alin. (1) CPC, conform căruia fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea nu dispune altfel. Regula generală se referă la procedurile contencioase, în special la procedura în acțiuni civile, celelalte feluri de procedură au reguli specifice, deseori legiuitorul indicând expres ce trebuie dovedit în fiecare caz și cine are sarcina de a dovedi. În procedura specială, *putem afirma* că sarcina probațiunii îi revine, în general, petiționarului și doar subsidiar – persoanei interesate. O obligație specifică a probațiunii este și în procedura de aplicare a măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie, unde declarația victimei este suficientă pentru emiterea ordonanței de protecție, în caz de pericol iminent de comitere a violenței fizice. În procedurile considerate proceduri de control, în care instanța verifică legalitatea unui act (hotărâre / încheiere) emis de alt organ, neexaminând fondul, sarcina probațiunii e ghidată de principiile regulii generale, doar că nu se vor proba faptele care au generat litigiul, ci doar faptele care fac ca actul emis de alt organ să fie ilegal, deci, în principiu, există o prezumție de legalitate. (Cap. 3, parag. 3.3 și în publicații autorului: *Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială. In: Revista Institutului Național al Justiției, 2023, nr. 3(66), pp. 35-41. ISSN 1857-2405.*)

– În anumite cazuri, sarcina probațiunii nu revine celui care afirmă, iar legea prevede anumite reguli specifice de repartizare a sarcinii probațiunii. (Cap.3, parag. 3.4). Am *constatat* că cele mai răspândite excepții de la regula generală sunt prezumțiile, iar faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. Totuși faptele prezumate pot fi contestate, conform regulilor generale de probațiune. O altă excepție este ficțiunea juridică (Cap.3, parag. 3.3)

Reieșind din constatările cercetării realizate și conștientizând impactul lor asupra cadrului legal național și asupra practicii jurisprudențiale, precum și apreciind valoarea lor analitică, înaintăm următoarele **recomandări** de utilizare a rezultatelor obținute în domeniul perfecționării legislației în calitate *de lege ferenda*:

1. Modificarea art. 117 alin. 1 CPC, după cum urmează: „*Probe în cauze civile reprezintă informația despre fapte, dobândită în modul prevăzut de lege, care servește la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și a altor circumstanțe importante*

pentru justa soluționare a cauzei”, deoarece, după cum am remarcat, probele nu sunt elemente de fapt, dar reprezintă informații despre fapte.

2. Introducerea unui articol nou, 117¹, care s-ar referi la obiectul probațiunii. Acest articol ar prelua norma din art. 118 alin. 3 și ar prevedea o nouă definiție în primul alineat, astfel, se propune următorul conținut: art. 117¹ *Obiectul probațiunii. (1) Obiectul probațiunii îl constituie faptele și circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei. (2) Faptele și circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească, pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procedural ce urmează a fi aplicate.*

3. În vederea prezentării probelor la timp, considerăm că CPC ar trebui modificat prin includerea în art. 119¹ a alin. 6, care ar prevedea că *partea care a prezentat tardiv proba va suporta cheltuielile de prezentare a probelor în temeiul alin.3 lit. b și a alin.4. Respectivetele cheltuieli nu vor fi repartizate între părți după finalizarea procesului.*

4. CPC este foarte ambiguu din punct de vedere terminologic, fapt ce creează neclarități la aplicarea în practică a aspectelor ce țin de obiectul probațiunii. În acest sens, considerăm că art. 240 CPC alin. 1 ar trebui să aibă următoarea redacție *„La deliberarea hotărârii, instanța judecătorească apreciază probele, precizează circumstanțele ce au importanță pentru soluționarea cauzelor, care au fost sau nu constatate, caracterul raportului juridic dintre părți, legea aplicabilă soluționării cauzei și admisibilitatea acțiunii”*.

5. Art. 183, alin. 2, lit. b ar trebui să aibă următorul conținut: *determinarea circumstanțelor care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei.*

6. Temeiul de casare din art. 386 alin. (1) lit. a) se referă la greșeala de determinare a circumstanțelor importante pentru soluționarea justă a cauzei și ar trebui să aibă următorul conținut: *circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei nu au fost determinate și elucidate pe deplin.*

7. Art. 118 CPC *Obligația probațiunii în judecată* nu se referă nemijlocit la conținutul sarcinii probațiunii, adică nu precizează în ce constă, propriu-zis, obligația probațiunii, ci are în vedere doar repartizarea sarcinii probațiunii. Considerăm oportun de a modifica denumirea art. 118 în *Repartizarea sarcinii probațiunii* și de a exclude alin. 3 și a-l include în art. 117¹ CPC.

8. Aprecierea probelor este preponderent funcția instanței de judecată, dar nu putem ignora și rolul părților în această activitate. Astfel, considerăm necesară introducerea alin. 3 în art. 130, care ar prevedea: *în cadrul pledoariilor, părțile se vor expune în privința aprecierii probelor examinate în cadrul ședinței de judecată.*

9. În opinia noastră, este necesară modificarea art. 123 prin excluderea alin. 4, or prezumțiile nu sunt temeiuri de degrevare de probațiune.

10. Considerăm necesară introducerea unui art. nou, 123¹, cu următorul conținut: Articolul 123¹ *Prezumțiile. (1) Faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. (2) Persoana în favoarea căreia este stabilită prezumția trebuie să dovedească faptul cunoscut, vecin și conex, pe care se întemeiază aceasta. (3) Prezumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune, de persoana interesată, dacă legea nu dispune altfel.*

11. Se impune și o analiză, în plan legislativ, a oportunității includerii *convențiilor asupra probelor* în Codul de procedură civilă, dar și completarea temeiurilor de degrevare de probațiune cu alte acte judecătorești (încheieri) și cu *hotărârile contravenționale*.

Planul cercetărilor de perspectivă la tema lucrării. Analizând cele menționate, apreciem că prin prezenta lucrare de doctorat am reușit să elucidăm cele mai importante aspecte ale probațiunii, obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă. Rezultatele obținute cu ocazia elaborării tezei de doctor determină și direcțiile unor cercetări de perspectivă, dintre care putem indica următoarele:

- cercetarea complexă a obiectului și sarcinii probațiunii în procedurile cu element de extraneitate;
- cercetarea complexă a probațiunii în procedura insolvenței;
- cercetarea aspectelor de aplicare a tuturor particularităților mijloacelor de probă, cu stabilirea necesității includerii în CPC a unor noi mijloace de probă.

BIBLIOGRAFIE

1. BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală.* / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p. ISBN 978-9975-4072-9-8.
2. CHIFA, F. Particularitățile obiectului probațiunii în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Intellectus*, 2008, nr.2, pp.55-59. ISSN 1810-7079.
3. CHIFA, F. Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Lecturi AGPI*, ediția X-a, Chișinău, 2007, pp 173-176. p. 174. ISBN 978-9975911-03-0.
4. CHIFA, F. Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publică). In: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 7(82), pp. 79-82. ISSN 1811-0770.
5. CHIFA, F. Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii în procesul civil, In: *Simpozionul International „UNIVERSUL STIINTELOR”/ Rezumatele comunicărilor*, Ediția a V-a, 7 septembrie 2014, Iași, România. ISSN 2285-8407.
6. CHIFA, F. Particularitățile probațiunii faptelor negative în procesul civil. In: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr. 10-12(109), p. 144. ISSN 1811-0770.
7. Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116 din 19.07.2018. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr. 309-320. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
8. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.130-134. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
9. Cod Civil Francais, [online]. [citat 25.09.2022] Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006118074/#LEGISCTA000032042346
10. Code de Procédure Civile Français. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20050514>
11. Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010, din 01.07.2010. În: *Monitorul Oficial al României*, 2015, nr. 247. [online]. [citat 25.09.2022]. Disponibil http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php
12. CREȚU, V. Schiță istorică a procedurii civile speciale. In: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova* 2002, nr.6. pag. 22-31.
13. CROSS R., WILKINS N. *Outline of the Law of Evidence*. London : Butterworths, 1986. 307 p. ISBN: 0406570817.
14. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 15 ianuarie 2020, Dosarul nr. 3r-1/20 (3r-251/19). [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=54924
15. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 4 martie 2015, Dosarul nr.2ra-309/15. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=17433
16. DORFMAN, I. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Foxtrot, 2005. 124 p. ISBN 9975-9738-1-7.
17. Federal Rules of Evidence, USA. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://www.rulesofevidence.org/>
18. FODOR, M. Considerații asupra reglementării probelor în noul Cod de procedură civilă In: *Dreptul*, 2011, nr.12, pp. 52-84. ISSN 1018-0435.
19. FODOR, M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență*. București: Universul Juridic, 2021. 1368 p. ISBN/ISSN: 978-606-39-0783-8.

20. Hotărârea Albina contra României, din 28.04.2005. [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122732>
21. Hotărârea Perez contra Franței, 12.02.2004. [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629>
22. Hotărârea Van der Hurk contra Olandei, 19.04.1994. [online]. [citată 12.02. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878>
23. Legea insolvenței nr. 149 din 29-06-2012. Publicat: 14-09-2012. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 193-197, art. 663. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
24. LEȘ, I. *Drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 2002, 696 p. ISBN 973-588-548.
25. MĂGUREANU, F. *Înscrisurile. Mijloace de proba în procesul civil*. București: ALL BECK, 1998, 232 p. ISBN: 973-98765-1-X.
26. PISARENCO, O. *Drept procesual civil*. Chișinău: Tehnica Info, 2012, 404 p, ISBN 978-9975-45-180-2.
27. POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU, I. și alții. *Manualul judecătorului pentru cauze civile I*, ediția a II-a. Chișinău: Tipografia centrală, 2013. 1200 p. ISBN 978-9975-53-197-9.
28. PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p. ISBN 978-9975-72-309-1.
29. SAVVA, A., TIHON, V. *Drept procesual civil (partea generală)*. Chișinău: Bons Offices, 2012, 220 p. ISBN 978-9975-80-544-5.

În limba rusă:

30. БАУЛИН, О.В. *Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел*. Москва: Городец, 2004, 272 с. ISBN: 5-9584-0018-5.
31. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан. [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34329053#pos=743
32. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. [online]. [citată 25.09. 2022] Disponibil: <https://docs.cntd.ru/document/901832805>
33. ДЕВИЦКИЙ, И. К вопросу о понятии предмета доказывания в российском гражданском процессе. В: *Академический юридический журнал*, 2001, №. 4, с.38-44. ISSN 1819-0928.
34. ЛИМ, А. *Распределение обязанности доказывания в арбитражном процессе по российскому законодательству*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2008. 201 с.
35. МОХОВ, А. А. Подлежат ли доказыванию, факты не подлежащие доказыванию. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2002, №. 5, с.16-17. ISSN 1812-383X.
36. ОСОКИНА, Г. *Гражданский процесс. Общая часть*. Москва: Юристъ, 2004. 667 с. ISBN 5-7975-0636X.
37. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 19.12.2003 N 23 (ред. от 23.06.2015) "О судебном решении". [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_45640/
38. РЕШЕТНИКОВА, И.В. *Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве*, Москва: Норма, 2000, 288 с.. ISBN 5-89123-465-3.
39. СЕРИКОВ, Ю. Классификация презумпции в науке гражданского процессуального права. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2004, №. 5. ISSN 1812-383X.
40. ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства*. Москва: Городец, 1997. 320 с, ISBN 5-89391-014-1.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

Cărți de specialitate colective (cu specificarea contribuției personale)

1. BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. Drept procesual civil. Partea generală. / Red.șt.-fic.A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p. ISBN 978-9975-4072-9-8. Cap. XIV „Probațiunea și probele judiciare în procesul civil” pp.304-396.
2. Drept procesual civil. Partea specială. / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 492 p. ISBN 978-9975-4072-2-9. Cap. VII „Suspendarea și retragerea licenței/autorizației privind activitatea de întreprinzător” pp.179-189.

Articole în reviste științifice

3. CHIFA Felicia, Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială, Revista Institutului Național al Justiției, Revista nr.3(66), 2023, pp. 35-41 Categoria „B”.ISSN 1857-2405.
4. CHIFA Felicia, GAVRILĂ Constantin-Adi, Soluționarea disputelor prin mediere în spațiul virtual, Revista Curierul Judiciar, nr. 6/2020, București, Editura C. H. Beck, 2020. Indexată. CEEOL – Central and Eastern European Online Library, HeinOnline – Legal Research Database, EBSCOhost.
5. CHIFA, Felicia, Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe, 2008, nr.3, Revista Română de Dreptul Proprietății intelectuale, (România) 2008. (La momentul publicării categoria B, actual categoria B+) <https://asdpi.ro/index.php/ro/indexari> Consiliul National al Cercetării Științifice – CNCS (cod – 662).
6. CHIFA, Felicia. Prezentarea probelor la examinarea cauzelor civile. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale), 2019, nr. 3(123), pp. 133-137. ISSN 1814-3199. (categoria B) https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/77874
7. CHIFA, Felicia. Particularitățile probațiunii faptelor negative în procesul civil. In: Revista Națională de Drept, 2009, nr. 10-12(109), p. 144. ISSN 1811-0770. (categoria C) https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/9936
8. CHIFA, Felicia. Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publică). In: Revista Națională de Drept, 2007, nr. 7(82), pp. 79-82. ISSN 1811-0770. (perioada în care au avut categorie de clasificare + 2 numere până la aprobarea statutului de publicație științifică, la moment categoria C) https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/159387
9. CHIFA, Felicia. Particularitățile obiectului probațiunii in pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe” Revista Intellectus, 2008, nr.2, ISSN 1810-7079 perioada în care au avut categorie de clasificare + 2 numere până la aprobarea statutului de publicație științifică. La moment categoria B) <https://ibn.idsi.md/ro/intellectus>

Articole în lucrările conferințelor și altor manifestări științifice

10. CHIFA, Felicia. Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii în procesul civil, în Volumul nr. Simpozionul Internațional “UNIVERSUL STIINTELOR“, Ediția a V-a din 7 septembrie 2014, Iași, România. ISSN 2285-8407.

11. CHIFA, Felicia The effects of the european court decisions of human rights on the legislation and national judicial practice. În: Annales Universitatis Apulensis (Serias jurisprudencia) nr.11, Alba-Iulia, România, 2008, p. 61. ISSN 1454-4075. În cadrul CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE „LEGISLAȚIA INTERNĂ ȘI CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI” dedicată Împlinirii a 90 de ani de la înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 și Împlinirea a 15 ani de la înființarea specializării DREPT, 2008.
12. CHIFA, Felicia. Clasificarea probelor în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice, 7-8 noiembrie 2019, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, 2019, SJE, pp. 305-308. ISBN 978-9975-149-46-4. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/88699
13. CHIFA, Felicia. Prezentarea probelor la examinarea cauzelor civile. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale), 2019, nr. 3(123), pp. 133-137. ISSN 1814-3199. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/77874
14. CHIFA, Felicia. Temeiurile degrevării de probațiune. In: Realități și perspective ale învățământului juridic național:: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2019, Vol.2, pp. 539-547. ISBN 978-9975-149- 88-4. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/120330
15. CHIFA, Felicia. Efectul prejudicial al hotărârilor judecătorești civile. In: Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice, 9-10 noiembrie 2017, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, 2017, R, SJ, pp. 222-225. ISBN 978-9975-71-924-7. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/122359
16. CHIFA, Felicia. Înregistrările audio-video ca mijloc de probă în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare.: Științe sociale , 10-11 noiembrie 2014, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Moldova, 2014, Vol.2, R, SS, pp. 16-19. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/100088
17. CHIFA, Felicia. Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice. Științe economice. , 26-28 septembrie 2013, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, 2013, R, SJ, SE, pp. 84-86. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/105130
18. CHIFA, Felicia. Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii în procesul civil, în Volumul nr. Simpozionul International “UNIVERSUL ȘTIINTELOR“, Ediția a V-a din 7 septembrie 2014, Iași, România. ISSN 2285-8407.

ADNOTARE

CHIFA Felicia, „Obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă”. Teză de doctor în drept la specialitatea științifică 553.03 - Drept procesual civil, Chișinău, 2023

Structura tezei: Teza conține adnotări (în trei limbi), lista abrevierilor, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, lista bibliografiei consultate din 194 de surse, 203 de pagini de text. Rezultatele obținute sunt publicate în 15 articole științifice.

Cuvinte-cheie: probațiune, probă, obiectul probațiunii, circumstanță, fapt, temei de degrevare de probațiune, sarcina probațiunii, mijloc de proba.

Scopul lucrării este de a stabili conceptele de bază ale probațiunii pentru dezvoltarea unei științe procesuale temeinice.

Obiectivele cercetării. Scopul se va realiza prin: elaborarea unor concepte ale probațiunii, ale obiectului și ale sarcinii probațiunii; identificarea modului de determinare și a conținutului obiectului probațiunii, stabilirea cercului de fapte care fac parte din categoria celor necesare de dovedit, pentru a soluționa just o cauză civilă; stabilirea particularităților temeiurilor de degrevare de probațiune; determinarea naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii; stabilirea modului de repartizare a sarcinii probațiunii și a excepțiilor de la repartizarea sarcinii probațiunii; formularea propunerilor *de lege ferenda*, în scopul remedierii lacunelor legislative și perfecționării procesului civil.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării: studiul realizat reprezintă unica lucrare în Republica Moldova ce reflectă obiectul și sarcina probațiunii. Noutatea științifică a acestei lucrări constă în efectuarea unui studiu temeinic al probațiunii, prin care au fost reevaluate etapele probațiunii, a fost constatat modul de determinare a obiectului probațiunii, a fost stabilit conținutul sarcinii probațiunii și a fost analizată oportunitatea includerii unor concepte noi, cum ar fi: convențiile asupra probelor și includerea unor noi temeiuri de degrevare de probațiune.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea problemei științifice importante rezidă în *elaborarea cadrului conceptual modern a elementelor de bază* a probațiunii prin stabilirea conținutului obiectului probațiunii, a particularităților temeiurilor de degrevare de probațiune, a naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii, *care a clarificat* pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului procesual civil aspectele relevante în vederea aplicării corecte a normelor juridice ce se referă la aceste instituții.

Semnificația teoretică a lucrării: cercetarea acoperă golul cauzat de inexistența unei lucrări de specialitate ce ar reflecta probațiunea. A fost efectuată sistematizarea conceptelor doctrinare privind probațiunea, obiectul și a sarcina probațiunii și au fost identificate carențele din cadrul de reglementare și aplicare a aspectelor ce vizează instituțiile cercetate. Totodată a fost soluționată o

Valoarea aplicativă a lucrării: conceptele elaborate, precum și recomandările formulate pot fi luate în considerare în cadrul eficientizării și optimizării procesului civil, iar rezultatele obținute vor putea oferi opinii, trimiteri, soluții utile judecătorilor, avocaților, cadrelor didactice, studenților și justițiabililor implicați în procesele civile.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele cercetării sunt utilizate în procesul didactic și științific de la Universitatea de Stat din Moldova în instruirea studenților și a masteranzilor. Totodată, principale repere metodologice ale lucrării au fost publicate în reviste de specialitate, au fost expuse în diferite foruri științifice internaționale și naționale.

ANNOTATION

Chifa Felicia, “The Object and Burden of Proof in the Civil Procedure”.
Ph.D. Dissertation in Law at the Scientific Specialty 553.03 - Civil Procedural Law,
Chisinau, 2023.

Dissertation structure: annotations (in three languages), list of abbreviations, introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography consisting of 194 titles, CV, 203 of text pages. The results are published 15 academic articles covering the dissertation’s subject.

Keywords: evidentiary process, evidence, object of proof, circumstance, fact, grounds for exemption from probation, burden of proof, means of proof.

The scope of the paper: The purpose of the paper is to establish the basic concepts of evidentiary process for the development of a thorough procedural science.

Research objectives: the following objectives were achieved: develop several concepts object and task of probation; identify-the method of determining probation and the content of the object of the proof, and establish-the circle of facts that are part of the category of those necessary to prove in order to resolve a civil case fairly; establish-the particularities of the grounds for exemption from probation; determine-the legal nature and content of the burden of probation; establish-the way of distributing the burden of probation and the exceptions to the distribution of the burden of probation; formulate-ferenda law proposals.

The scientific novelty and originality of the dissertation: the study is the only work in the Republic of Moldova that reflects the object and burden of probation. The scientific novelty of the work consists in a thorough study of probation, which re-evaluated the stages of probation, clarified the way of defining the object of probation established the content of the task of probation and, analysed the possibility to include new concepts such as: conventions on evidence and the inclusion of new grounds for exemption from probation, as well as the need for new regulations in the legislation.

Results obtained that contribute to the solution of an important academic problem: the research contributes to the solution of an important scientific problem, which resides in the elaboration of the modern concepts of probation by establishing the content of the object of probation, the legal nature and the content of the burden of probation, which led to the clarification for theorists and the practitioners in the field of civil procedural law of the aspects in order to correctly apply the legal norms that refer to these institutions.

Theoretical significance of the paper: the present research covers the gap in the absence of scholarly work that would analyze the probation activity. Systematization of doctrinal concepts on probation, object and task has been carried out and gaps in the regulatory framework and application of the issues targeting the researched institutions have been identified.

The applicative value of the research: The elaborated concepts, as well as the formulas of *lege ferenda* formulated, can be considered in the efficiency of the civil process. We are confident that the results obtained will offer valuable insights, references, and practical solutions to judges, lawyers, teachers, students, and all participants involved in the Civil Process.

The implementation of the research findings: The results of the investigation are used in the didactic and scientific process at USM, in the training of bachelor-and master degree program students. Also, the results of this study were communicated at various national and international conferences, and published in specialized journals, which contributed to the enrichment of the national theoretical framework.

АННОТАЦИЯ

Кифа Феличия, « Предмет и бремя доказывания в гражданском процессе», докторская диссертация по праву по специальности 553.03 - Гражданское процессуальное право, Кишинёв, 2023.

Структура диссертации: аннотации (на трех языках), список сокращений, введение, три главы, общие выводы и рекомендации, список использованной литературы из 194 источников, резюме, 203 страниц основного текста. По теме диссертации опубликовано 15 научных работ.

Ключевые слова, доказывания, доказательства, предмет доказывания, обстоятельство, факт, основания для освобождения от дознания, бремя доказывания, средства доказывания.

Цель работы: заключается в установлении основных концепций доказывания для развития основательной процессуальной науки.

Задачи исследования: установление понятий доказывания, предмета и бремени доказывания; выявление способа определения и содержания предмета доказывания, установление круга фактов входящих в категорию необходимых для доказывания; установление особенностей фактов освобождения от доказывания; определение правовой природы и содержания бремени доказывания; установление порядка распределения бремени доказывания; формулирование предложений *lege ferenda*.

Научная новизна и оригинальность диссертации: исследование является единственной работой в Республике Молдова, которая полностью исследует предмет и бремя доказывания в гражданском процессе. Научная новизна данной работы заключается в проведении тщательного исследования доказывания, в ходе которого была проведена переоценка этапов доказывания, выяснен способ определения предмета доказывания, установлено содержание бремени доказывания и возможность введение новых понятий, таких как: конвенции о доказательствах и включение новых оснований освобождения от доказывания.

Полученные результаты способствующие решению важной научной проблемы: исследование вносит вклад в решение важной научной проблемы, заключающейся в разработке современных концепции доказывания путем установления содержания предмета доказывания, правовой природы и содержания бремени доказывания, что привело к уточнению для теорий и практики гражданского процессуального права всех аспектов для правильного применения правовых норм, относящихся к этим институтам.

Теоретическая значимость: в данной работе проведена систематизация доктринальных представлений о доказывание, предмете доказывания и бремени доказывания и выявлены недостатки в рамках их регламентации и применения.

Прикладная ценность исследования: Мы убеждены, что полученные результаты предоставят пользу судьям, адвокатам, преподавателям, студентам и всем участникам процесса.

Внедрение научных результатов: Результаты исследования используются в дидактическом и научном процессе в ГУМе, при обучении студентов и магистрантов. результаты этого исследования были представлены на различных национальных и международных конференциях, опубликованы в специализированных журналах, что способствовало обогащению национальной теоретической базы.

CHIFA Felicia

**OBIECTUL ȘI SARCINA PROBAȚIUNII
ÎN PROCEDURA CIVILĂ**

SPECIALITATEA 553.03 – DREPT PROCESUAL CIVIL

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 21.02.24
Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar. 2.4

Formatul hârtiei 60x81/16
Tiraj 50 exemplare
Comanda nr. 26/24

Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova
mun. Chișinău, str. Alexei Mateevici, 60, MD 2019
e-mail: cep1usm@mail.ru